

Polscy uczeni w świecie.

Wymiana inspiracji i wiedzy w kontaktach uczonych Europy Środkowej

Wystawa w Archiwum Nauki PAN i PAU

Jeszcze nie tak dawno polscy uczeni, żyjący w kraju „za żelazną kurtyną”, mogli tylko marzyć o swobodnych stosunkach z nauką światową. Po 1989 roku zachłyśnięto się nowymi możliwościami, wybierając jako cele podróży przede wszystkim Europę Zachodnią i Amerykę Północną. Wydaje się jednak, że po blisko trzydziestu latach doświadczeń warto przyjrzeć się temu, co dzieje się tuż za miedzą, bo – paradoksalnie – ograniczenia z doby komunistycznej w wielu przypadkach, zwłaszcza uczonych niepokornych, legitymujących się niewłaściwymi poglądami, czy też przeszłością przedwojenną, wojenną i powojenną, dotyczyły także kontaktów z tzw. krajami demokracji ludowej. Dlatego z tematu rzeki **Polscy uczeni w świecie** wybraliśmy przykłady bliskie geograficznie, etnicznie, historycznie i kulturowo, sięgając do XIX-wiecznych korzeni wielu zjawisk.

Wystawę *Polscy uczeni w świecie... Wymiana inspiracji i wiedzy w kontaktach uczonych Europy Środkowej* podzielono na cztery części, zatytułowane: „Lata współpracy”, „Przez Pragę do...”, „Kongresy, konferencje, zjazdy”, „Dowody uznania”.

W pierwszej części przedstawiamy zagraniczne kontakty wybranych uczonych zasłużonych dla nauki polskiej, ale znanych i cenionych także w świecie. Antoni Zygmunt Helcel (1808–1870), prawnik, historyk, polityk i publicysta, profesor UJ, dał początek historyczno-prawnej szkole krakowskiej. Franciszek Karliński (1830–1906), astronom, meteorolog i historyk astronomii, profesor i dyrektor Obserwatorium Astronomicznego UJ, był projektodawcą używania kodu liczbowego do szybkiego komunikowania o odkrywaniu nowych planetoid lub komet, który po ulepszeniu i niewielkich zmianach obowiązuje do dnia dzisiejszego. Jan Michał Rozwadowski (1867–1935), profesor UJ i prezes Polskiej Akademii Umiejętności, współtworzył tzw. krakowską szkołę językoznawczą. Marian Szykowski (1883–1952), historyk literatury, profesor UJ, w 1923 roku objął nowo utworzoną Katedrę Języka i Literatury Polskiej na Uniwersytecie Karola w Pradze. Tadeusz Kowalski (1889–1948), orientalista, profesor UJ i sekretarz generalny PAU, tworzył nowoczesną polską arabistykę, turkologię i iranistykę. Adam Vetulani (1901–1976), historyk prawa kościelnego i prawa polskiego, profesor UJ i sekretarz generalny PAU, otrzymał tytuły doktora honoris causa uniwersytetów w Strasburgu, w Nancy i w Peczu.

Władysław Kotwicz (siedzi drugi od lewej) wśród Kałmuków – emigrantów w Czechosłowacji, dla których wygłaszał wykłady w Pradze, sierpień 1924

W naukowych peregrynacjach Polaków do zachodniej Europy często pierwszym etapem podróży była czeska Praga. Zatrzymał się tu stypendysta Akademii Umiejętności Kazimierz Nitsch (1903/1904) i stypendysta Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Adam Vetulani (1925). Praga stanowiła też ciekawy przystanek w życiu naukowym Władysława

Kotwicza (1872–1944), mongolista i altaista, profesora Uniwersytetu Petersburskiego, a potem Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, do dziś inspirującego swoimi pracami i zbiorami badaczy na całym świecie. W 1924 roku pojechał tam z wykładami dla kałmuckiej diaspory. Z Pragi wyruszył do Instytutu Radowego dwukrotnej noblistki, Marii Skłodowskiej-Curie (1867–1934), jej uczeń – František Běhounek (1898–1973), jeden z organizatorów czechosłowackiej radiologii. Te przykłady pokazuje druga część ekspozycji.

Uczestnicy II Konferencji Federacji Towarzystw Historycznych Europy Wschodniej, 21–28 VIII 1933

Nieodzowną formą kontaktów uczonych są spotkania na kongresach, konferencjach i zjazdach, umożliwiające wymianę poglądów i doświadczeń, a także sprzyjające nawiązywaniu serdecznych osobistych stosunków, które ułatwiają potem współpracę. Fotografie z wybranych spotkań, zarówno uczonych z Europy Środkowej, jak i w szerszym gronie międzynarodowym, przedstawiono w trzeciej części wystawy, którą dopełnia prezentacja multimedialna przygotowana przez Bernadetę Wilk.

Ekspozycję kończy wybór ośmiu dyplomów z lat 1863–1995, świadczących o uznaniu dla osiągnięć i zasług polskich uczonych ze strony czeskich, czechosłowackich i węgierskich towarzystw naukowych oraz wyższych uczelni.

Wystawa tytułem nawiązuje do projektu *Wymiana inspiracji i wiedzy w kontaktach czeskich i polskich uczonych*, realizowanego wspólnie przez Archiwum Nauki PAN i PAU oraz Instytut Masaryka i Archiwum Akademii Nauk Republiki Czeskiej w ramach umowy między Polską Akademią Umiejętności i Akademią Nauk Republiki Czeskiej. Na niewielkiej powierzchni ekspozycyjnej mogłam przedstawić jedynie pojedyncze przykłady różnorodnych kontaktów polskich uczonych z nauką środkowoeuropejską, realizowanych także w czasach, gdy taka współpraca była odgórnie utrudniana. Zasadniczą część eksponatów prezentowanych na wystawie pochodzi z zasobu Archiwum Nauki PAN i PAU, ale wzbogaciły ją także obiekty z Instytutu Masaryka i Archiwum Akademii Nauk Republiki Czeskiej, Archiwum Uniwersytetu Karola w Pradze, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, Biblioteki Jagiellońskiej, Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie oraz wypożyczone przez prawnuczkę Franciszka Karlińskiego, Panią Marię Birkenmajer-Hodgart. Wystawa, która towarzyszy obradującemu równocześnie w Polskiej Akademii Umiejętności V Kongresowi Polskich Towarzystw Naukowych w Świecie – „Inteligencja polska w świecie” (17–21 X 2017), będzie dostępna dla zwiedzających w Archiwum Nauki PAN i PAU przy ul. Św. Jana 26 w Krakowie do 3 listopada br.

EWA DZIURZYŃSKA
Archiwum Nauki PAN i PAU